

Argitaletxeak eta itzulpena

Imanol Tapia

- Literatura: - Poesia
 - Antzerkia
 - Ipuinak
 - Nobelak
 - Literatura beltza

- Haurrentzako ipuinak
- Gazteen literatura
- Komikiak
- Testugintza
- Gai teknikoak, entziklopediak etab.

Hauexek dira, orokorki hartuta, itzulpenari dagokionez, gaurdaino argitaletxeek landu dituzten liburu mota, eta, jakina itzultzaile batek lan bila joatekotan, hauetako alor batean jardun beharko luke.

Alorrez alor jarraituz, laburki bada ere, atal bakoitzean izan diren edo dauden beharrak adierazten saiatuko naiz.

Gai teknikoak, entziklopediak etab.

Alde honetatik ezer gutxi egin dela esan beharra dago, eta luzaro begira ere ez dirudi gehiegi egiteko asmorik dagoenik, eta hau bi arrazoirengatik nagusiki: alde batetik, saioak, na-

hiz erdaraz nahiz euskaraz, izugarritzko beherakada jasan zuen orain dela bizpahiru urte. Aurreragotik hain ugari landu ziren politika, historia, artea eta bestelako saio-motak oso urri dira gaur egun. Beste arrazoia zera da, argitaletxeek, nahiko berriak bait dira egun dihardutenak, gehiago sartu dira ikastolaren bidetik eta irakaskuntzako lehen mailetan eta hauentzako baliagarri diren liburu osagarrietan.

Entziklopediei dagokienez, itzuli izan da zenbait bilduma, baina aspaldian ere ez da horrelakorik argitaratu.

Testugintza

Egun, asko lantzen ari den alorra da, baina gehiena sortze mailan. Zenbait liburu itzuli izan badira ere, kontutan hartu beharra dago asignatura ugari dagoela euskal ikuspuntu batetik egin beharrekoa, hots geografia, historia, hizkuntza. Badaude, ordea, beste zenbait unibertsalak direnak, zientziaren alorrekoak gehienbat, eta lehen aipatutako asignaturen zenbait atal, munduko geografia, munduaren historia etab. Azken kasu hauetan sarritan egin beharko dira itzulpenak eta batipat goiko mailetan eta Unibertsitaterako testuetan. Esan beharra dago ere, euskal irakaskuntza-munduak merkatu bat eskaintzen badu, Estatuko zenbait argitaletxe euskarazko testuak argitaratuko dituztela, bai bait dira dagoeneko liburu bat edo bestean sartu direnak, eta hauek itzulpen zuzena ez denean, gehienez ere heuren erdal testuen moldapen bat egingo dutela.

Komikiak

Hauxe da egundaino gehiegi landu ez bada ere, arrakasta handia ikusten zaion mundua. Asterix eta Obelixen komikiak izan ziren lehen itzulita ikusi genituenak. Gaur egun hor dago Erein argitaletxearen produkzio osoa, gehiena sortua bada ere, Elkar argitaletxeak plazaratutako Tintin eta Miluren lehen bi liburuak, bi kasu hauek besterik ez aipatzeagatik.

Gazteentzako literatura

Alor hau da hain zuzen ere gehiena zuzpertz izan dena azken urteotan, eta gehienbat itzulpen aldetik lortu izan dela

esango nuke. Maila honetan, **Mensajero** argitaletxearen Kimu saila izan zen abiatu zen lehena. Itzulpen aldetik, klasi-koak izan ziren gehienbat argitaratutakoak, Verne, Melville etab. Ondoren, **Hordago**-ren Tximista saila eta **Elkar**-en Itzul sailean eman zioten jarraipena, egun bilduma bakoitzak berrogeitahamarren bat ale argitaratuak dituela. Aitortu beharra dago itzulpen hauetatik zenbait egokipenak zirela eta sarrri, jatorrizko hizkuntzatik eginak izan ezik, espainieratik itzuliak zeudela, halakoa zen, izan ere, itzultzaile eskasia, eta, jakina, are gehiago ingelesetik edo frantsesetik itzultzeko. Dena den, nire ustez izugarri hobetu da esperientzia hauekin itzulpenaren kalitatea, eta zenbait jende trebatzeko ere balio izan du.

Dena den, bada Estatuko zenbait argitaletxe, eta batipat liburuxkak koloretan direnean, heuren liburuak lau hizkuntzetan, hots, espainieraz, katalanez, euskaraz eta galizieraz, argitaratzen dituztenak. Horra **Argos-Vergara** argitaletxea "Herensuge gorria" izeneko bilduman eta **Altea** bere gazte-txoentzako bilduman, adibide gisa.

Haurrentzako ipuinak

Hauxe duzu, nire ustetan, atalik interesgarriena, eta seguruaski itzultzaile gehienek helburutzat jotzen duen lana. Baina beraxe da ere zailena eta jatorrizko hizkuntza ondo eta sakon ezagutzea eskatzen duena. Horregatik artikulua honen heldadurarik handiena alderdi honi eskainiko diogu.

Itzulpenak, eta batipat itzulpen literarioak, hiru baldintza eskatzen ditu nagusiki:

- Jatorrizko hizkuntza eta itzuli nahi den egilea eta bere obra maila guztietan, estilistikan, joskeran, hizkuntza kategorian, erritmoan, lexikoan, sakonki ezagutzea.
- Euskara, gure kasuan itzulpenaren lan-tresna, maila berean ezagutzea.
- Eta hirugarrena, besteak bezain garrantzitsua, iturburuko kodigotik helburuko kodigora egokiro pasatzen jakitea.

Eta hiru baldintza hauek bai teorian eta bai praktikan menderatu behar dira.

Niri, itzulpen esperientziak zerbait erakutsi badit, hauxe izan da: idazleak artista behar badu izan, itzulpen lana artesau on baten lana dela. Artistak orri zuri bat besterik ez bait dauka aurrean lanean hasteko, eta etorririk, gairik ez badauka ez du zer esanik izango. Itzultzaileak aldiz, alboan dauka gaia eta kodigo batetik bestera pasatzeko erreflexuak eta trebetasunak eguneroko lan disziplinatuekin besterik ez zaizkio etorriko, nahiz eta izugarritzko teorien jabe izan. Eta Euskal Herrian, horregatik, itzultzaile eskasia izugarria dago, ezer gutxi itzuli delako orain arte, eta ez dago beraz itzulpenean luzaro jardun duen ia inor.

Bestalde, euskal itzulpen literarioak egiten hasi nahi duenak izugarritzko oztopoak aurkituko ditu hasiera honetan, eta hamaika arrazoi badago hau esplikatzeko.

Euskara aintzinatik baserriko hizkuntza izan da, eta horrek ez du esan nahi industri giro batean bakarrik gelditu denik atzeratuta. Bere eskutan nobela klasikoren bat itzultzeko hartu duen pertsona, berehala konturatu da lehen aipatutako giro horretatik kanpo geratzen den maila guztietan dagoela murriztuta. Adibide gisa, korteko hizkuntza, piraten hizkuntza, beste hizkuntza kategoria askoren artean.

Beraz, ez bakarrik sakontze lana, baizik eta sarritan ikerketa lana egin beharko du itzultzaileak lexiko mailan, edozein motatako itzulpenetan, eta ez ditu nahiko izango egun argitaratuak dauden hiztegiak hutsune hori konpontzeko.

Eta lexiko-arazoa latza baldin bada, zer esan joskera edo sintaxiarenaz, geure inguruko hizkuntza guztiekin konparatuz hain kontrakoa den gure sintaxi honena, eta maila honetan ere itzultzaileak ikerlana egin beharrean aurkituko du bere burua eta errekurtsio berri ugari somatu beharko ditu maiz sarritan orijinaleko erritmoa eta puntuazioa ez haus-tearren:

Ez da beraz lan makala itzultzaileek hemendik aurrera literatura munduan egin beharrekoa. Eta ikasteko edo konparatzeko hain dira gutxi ondo itzulitako liburuak... Baina era berean funtsezko lana da, egin beharreko lan eskerga. Errusian orain urte asko ez dela mendebaldeko literaturarekin egin zuten bezala, euskaldunok hain gutxi izanik ere literatura unibertsalaren funtsezko obrak itzuli beharrean gara geure hizkuntzaren maila gaur egun gailen daudenen mailara igo nahi badugu.

Azken esaldi honetan dago kakoa, hain zuzen ere, zeren badirudi dirulaguntzak ematen dituzten arduradunak ez direla arazo honetaz gehiegi jabetu. Dena den, badirudi orain dela zenbait urte **Lur** eta bestelako editorialek emandako urratsak baduela gaur egun ere jarraipena. Hor daude, kasu konkre-
tuak aipatzeko, **Elkar** argitaletxea orain dela urtebete hasiera emandako literatura kolekzioan zenbait itzulpen argitaratu dira dagoeneko. **Hordago** argitaletxeak ere poesia bilduma bat plazaratu zuen iazko Durangoko ferian. Gipuzkoako Foru Aldundiak ere subentzionatu zuen liburu mordoska baten itzulpenak nahiz eta oraindik argitaratzeke egon. Aurten Eusko Jaurlaritzak emandako dirulaguntzetan, horietako bi, milioi erdi pezetatakoak itzulpenarentzat izan dira.

Hauxe da, beraz, atalez atal, argitaletxe aldetik ikusten den egoera.

Eta irakurleari honetatik bizitzeko aukera izango duen edo ez galdera bururatzen bazaio, erantzun beharra dago gaur egun itzulpenaren alor guztietara jo beharko duela, hots, euskal telebista, ipuinak, liburu bat edo beste, gai teknikoak etab. baina etorkizuna ez dela hain gordina, zeren eta itzulpena nahiz sorketa euskal irakurlegoa handitzen doan neurrian ugalduta eta aberastuko bait da. Eta egia da euskal irakurlegoa, mila arrazoiri esker, handituz doala. Guztion onerako, hala bedi!